

СТАНОВИЩЕ

за дисертация за придобиване на научна степен „доктор на науките” на

тема:

*„Норми за правилно писане и за скрининг на признаците за дислексия при
учениците от II, III и IV клас”,*

разработена от доц. д-р Цветанка Ценова

Рецензираният дисертационен труд е разработен в обем от 200 страници основен текст, 6 страници литературна справка със 144 литературни източника, от които 78 на латиница и 66 на кирилица, богато приложение от 64 страници. В рамките на този обем доц. д-р Цветанка Ценова е успяла убедително да *представи, разгъне и защити* своя гледна точка и идеите си по изследвания проблем.

Изследваният проблем подчертано *провокира* научно-професионални, изследователски и практико-приложни пластовете на *интерес* към него. *Социално значим* е, защото е свързан с качествено овладяване на писмения език, като втори етап в речевото развитие на човека и хвърля светлина върху проблемите на нарушената писмена комуникация на определен контингент ученици, очертавайки затрудненията в овладяването на писането и случаите, определени като вероятна дислексия.

Замисълът на изследването е логически обоснован: направеното в полза на логопедията и логопедичната практика минава първо през нормирането на уменията за писане на учениците, така че разкриването на нарушенията в писмения език става на базата на изведени норми за правилно писане. По този начин се прави сполучлив опит да се преодолее един *сериозен дефицит в съвременната училищна практика*, а именно: липсата на надежден инструментариум за точно измерване и оценяване на постиженията на 8 – 11-годишните ученици по писане, за да се прекрати с неефективната практика на разпознаваемост на учениците, които се нуждаят от логопедична терапия. Така че с изследването си доц. Ценова извежда, формулира и обосновава

един *нерешен у нас проблем*, свързан с точното диагностициране на постиженията на учениците от начална възраст по писане и по-точната идентификация на дислексията сред учениците от началното училище.

Авторката е проучила *голям брой литературни източници* и по този начин е постигнала добра степен на систематизация на основни научни постановки и надеждна основа за съдържателно изследване на същността на изследвания проблем. Актуалният анализ и оценката на литературните източници принципно са ориентирани към открояване на нерешените, или недостатъчно добре изяснените, както и на дискуссионните въпроси, свързани с проблема и служат като *база за уточняване на авторската програма* на изследването.

В *теоретичната постановка* за проблема (глава I, стр. 3 – 68) пространно се изясняват разнородови понятия и категории, чиято функция е да се *конструира стабилна основа на проучването*. Една част от тях е свързана с проблемите и различните аспекти на писмената реч като същност и като процес на овладяване, а друга част е посветена на дислексията и на различните ѝ измерения и проявления. Изложението е структурирано в две логически свързани информационни цялости: а) писмен език, съвременни модели за същността на четенето и писането и произтичащите от тях ограмотителни стратегии, характеристика на използваните методи за ограмотяване, фонологичната осъзнатост в този процес; б) дислексията – дефиниране, симптоматика, разпространение.

Прави впечатление, че в последния вариант на текста на дисертацията, след направените *препоръки* при обсъждането ѝ в катедрата, основателно място заема *разграничаването на понятията „ограмотяване“* – пробиване на азбучния код, усвояване на декодиращи умения за постигане на фонемно-графемни съответствия и *„правописно обучение“*, свързано с овладяването на правописните норми и формиране на правописни умения. Направени са и *допълнения* във връзка с класификацията на грешките при писане, като теоретична база на направената от доц. Ц. Ценова авторска класификация на

грешките при писане, включена в анализа на резултатите и очертаването на спецификата на отделните видове грешки.

Като цялостен резултат дисертационното изследване е очертало *значими постижения* както по отношение на теорията на изследваното явление, така и в практико-приложен план в ясен познавателен контекст за работата с деца без и с нарушения в писмената реч.

С приносно значение е направеното *мащабно изследване* на състоянието на *резултатите* от съвременното обучение по писане в началните класове и извършеният анализ на резултатите. Впечатляващата по обем извадка включва 1 440 ученика от II, III и IV клас от различни райони на страната, от различни типове селища (критерият „тип селище” не е представен равностойно – София – 856 ученика, град – 533, село – 51).

Особено от голямо значение с приносен характер е обработката и *анализът на писмената продукция* на този голям контингент ученици с и без нарушения и установените *закономерности* по отношение на: различията в овладяване на писането между половете (момичета и момчета); развитието на уменията за писане в различните класове (II – IV клас); класификацията на установените 42 вида грешки; интерпретацията на грешките при писане по тежест, честотност, устойчивост; очертаването на три нива на усвоеност на писмения език при сегашната система на обучение и определяне границите на всяко ниво (две трети от децата са в норма, 21,2% - в междинна категория, 12,3% - със затруднения, от тях – 7,8% с особено тежки затруднения и признаци на вероятна дислексия).

С приносен характер е опитът на доц. Ценова за очертаване на *норми за правилно писане*. С приносно значение е предложеният авторски вариант на *скрининг – тест*, включващ подбор на стимулен материал (текстове за диктовки), предлагане на модел за оценяване на грешките (критерии и оценъчна система) и ключ за интерпретация на данните. В тази част би следвало да се аргументира подборът на диктовките по класове (по обем, включени ортограми) и да се търси в изводите по-голяма обвързаност между

резултати – методика на обучение. Разширяването на съпоставителния анализ на резултатите с държавните образователни изисквания (ДОИ) за овладяване на писмената система на българския книжовен език за IV клас би било полезно особено за извеждане на нормите за правилно писане.

Заключение: Представено е едно цялостно изследване с твърде амбициозни цели, решението на които в своята цялост очертават приемлив позитивен резултат. Направени са приноси в изграждането на система за обективно оценяване на постиженията на учениците от началните класове по писане (правопис) и са създадени надеждни предпоставки за по-точно диагностициране на нарушенията в овладяването на писмения език за установяване на вероятна дислексия. Изследването провокира идеи, извежда дискуссионни проблеми, поражда нови предизвикателства. Въз основа на всичко това смятам, че докторската дисертация на доц. д-р Ц. Ценова дава основания за придобиване на научната степен „доктор на науките”.

26.09.2011 г.

гр. София

Подпис:

проф. д-р Стойка Здравкова